

AVRUPA'DA MÜSLÜMANLAR: GÖÇ DALGALARI, YERLEŞİKLER VE AZINLIK BİLİNCİ ÜZERİNE

Selim Vatandaş

INSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Vatandaş, Selim. "Avrupa'da Müslümanlar: Göç Dalgaları, Yerleşikler ve Azınlık Bilinci Üzerine", INSAMER, 15.07.2019.

 Analiz

Avrupa'da Müslüman nüfus oranı giderek yükselmektedir. Bunun temelinde Avrupa'ya yönelen göç dalgalarının ve Avrupa'daki yerleşik Müslümanların nüfusunun artışı yatmaktadır. Uluslararası göç akış rotası günümüzde Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden Avrupa'ya doğrudur. Bunun yanında Avrupa'daki Müslümanların doğurganlık oranı, büyük çoğunluğu Hristiyan olan Avrupalıların doğurganlık oranından daha yüksektir. Bu noktada İslam'ı Avrupa'nın bir parçası olarak okumaktan ziyade onu Avrupa'nın bir gerçeği olarak kabul etmenin yerinde olabileceğini ifade etmek gerekir.

Burada bir "Batılı" devlet politikası açısından mesele, Müslümanlara karşı olan tutumda hangi yaklaşımın sergileneceğidir. Tarihsel olarak Greko-Romen bir felsefi mirasa ve Yahudi-Hristiyan bir geleneğe sahip Avrupa, Müslümanlara karşı yaklaşımda asimilasyonu mu, entegrasyonu mu, yoksa çok kültürlülüğü mü tercih edecektir?

Avrupa, Göç ve Müslüman Nüfusun Yükselişi

Günümüzde Müslümanlar Avrupa nüfusunun %5'ini oluşturmaktadır. Bunun yanında Avrupa'daki Müslüman nüfusun gittikçe arttığını da ifade etmek mümkündür. PEW araştırmasına göre, gelecek 30 yılda hiç göç olmasa dahi Avrupa'daki Müslüman nüfusun %4,6 oranında artış göstermesi beklenmektedir. Nüfusunu tazeleyemeyen Avrupa, göçe zaruri olarak ihtiyaç duymaktadır. Avrupa'daki yerleşik Müslümanlara bir de göçmen Müslümanların eklenmesi, Avrupa'daki Müslüman nüfusun yükselmesini sağlamaktadır.

Tarihsel süreçte Müslümanların Avrupa'ya üç dalgada yerleştiğini ifade etmek mümkündür: Avrupa'nın güneybatısına 8. yüzyılda Araplar, Balkanlara 14. yüzyılda Türkler ve Batı Avrupa'ya 21. yüzyılda işçi-öğrenci göçü ile Ortadoğu ve Afrika Müslümanları yerleşmiştir.

INSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

İslam dini Arap coğrafyasında doğmasının ardından, özellikle Emeviler döneminde -yaklaşık 100 yıl içinde (632-750)- batıda Kuzey Afrika'dan Güney Avrupa'ya, doğuda ise Orta Asya'dan Mezopotamya coğrafyasına geniş bir arazide yayılım göstermiştir. "İslam devletinin" en geniş sınırlarına eriştiği "Avrupa'nın ilk dalgasında" ümmeti inşa etme hedefiyle 8. yüzyılda Avrupa'nın güneybatısına kadar uzanan bir etki alanı oluşmuştur. Söz konusu genişleme, İslam'ın Avrupa'nın güneyinde; Sicilya, Portekiz ve İspanya'ya kadar dokunan ilk dalgasıdır.

Avrupa'ya ikinci dalga fetihler, 14 ve 16. yüzyıllar arasında Osmanlı döneminde gerçekleşmiş; Balkanlar ve Belgrad'a kadar Doğu Avrupa, Müslüman Türklerin egemenliği altına girmiştir.

İspanya'daki Endülüs Emevileri himayesiyle bölgeye gelen ilk dalga Müslüman nüfus, Hristiyan İspanyol krallıklarının saldırısı ve 1492 yılında Beni Ahmer Devleti'nin çöküşüyle büyük zorluklar çekmiş ve Kuzey Afrika ülkelerine "geri-göç" etmek zorunda kalmıştır.¹

Osmanlı'nın Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya yerleşim sağladığı ikinci dalga göç hareketi ise, Fransız Devrimi sonrasında giderek yükselen milliyetçilik hareketi akabinde Avrupa'daki etnik kimliklerin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle parçalanmıştır. Parçalanma sonrası Avrupa'da Osmanlı Devleti hâkimiyet alanını artık kaybetmiş fakat bugünkü adıyla sadece Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Kosova, Müslümanların çoğunlukta olduğu devletler olarak konumlarını korumuştur.

Avrupa'ya gerçekleşen üçüncü dalga Müslüman nüfus akışı ise 1945 sonrasındaki dünya düzeniyle yaşanmıştır. Avrupalılar iki dünya savaşında kolonilerindeki yaklaşık 3,5 milyon Müslümanı savaş(tır)mak üzere askere almıştır. Bu Müslüman nüfustan hayatta kalanların büyük çoğunluğu, savaş sonrasında vatanlarına geri göç etmiş fakat bir kısmı Avrupa'da kalmaya devam etmiştir.²

1945 sonrasındaki yirmi yılda ise, sömürgeciliğin çözülmesiyle birlikte, Avrupa'daki belli ülkeler yüz binlerce işçiyi ağır sanayi koşullarında çalıştırmak için Avrupa'ya davet etmiştir. İngiltere; Pakistan, Keşmir ve Bangladeş'ten; Fransa Kuzey Afrika coğrafyasından; Almanya ise Türkiye'den gelen işçilere ev sahipliği yapmıştır. Söz konusu Batılı ülkeler işçi göçünün "iş kalemi sona erdiğinde" geri gönderileceğini planlamış fakat göçmenler buldukları ülkelere ailelerini de getirerek yerleşik konuma geçmeye başlamıştır. Günümüzde Avrupa'da 1960'lardaki işçi göçünün üçüncü nesli siyasetten sanayiye, bilimden sanata Avrupa'nın önemli dinamiklerinde aktif bir şekilde rol oynamaktadır. Bununla birlikte üçüncü neslin bir kısmının asimile olduğunu, bir kısmının entegrasyon sürecine uyum sağladığını, bir kısmının ise etnik ve dinî kimliğine tutunmaya devam ettiğini belirtmek gerekir.

Avrupa'nın yakın zamanda karşılaştığı bir diğer göç dalgası ise özellikle 2015 sonrasında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden Batı Avrupa ülkelerine doğru yönelen işçi göçüdür. Bu göç dalgasında özellikle Arap isyanları sonrasında giderek istikrarsızlaşan İslam coğrafyası, bilhassa Suriye, Afganistan, Pakistan ve Kuzey Afrika ülkeleri Avrupa'ya yaklaşık 2 milyon kişilik göç akışı vermiştir. Göç sürecinde Akdeniz'de 10.000'in üzerinde kişi de boğularak hayatını kaybetmiştir.

Almanya ve Müslümanlar

2015 göçü Avrupa'da "fobyalari" tetiklemiş, göçmenlere karşı saldırılar artmış ve parlamentolarda aşırı sağ kesim yükselişe geçmiştir. Göç dalgasında yaklaşık 800.000 göçmeni ülkesine kabul eden Almanya'da 2014 yılında 215; 2015 yılında 857; 2016 yılında 921 ırkçı saldırı polis kayıtlarına geçmiştir. Avrupa ülkelerinde aşırı sağın yükselişi Müslümanların yaşam haklarını tehdit etmektedir.

Almanya, Avrupa'daki Müslüman nüfus açısından kritik öneme sahip bir ülkedir. Hâlihazırda Almanya'da yaklaşık 5 milyon olan Müslüman nüfus, Almanya nüfusunun %6'sını

oluşturmaktadır. PEW Araştırma Merkezi'nin gerçekleştirdiği çalışmaya göre gelecek 30 yılda, yüksek göç durumunda, Almanya'daki Müslüman nüfusun %6'dan %20'ye çıkması beklenmektedir. Bu durum gelecekte Alman nüfus kompozisyonunun Müslümanlar lehine radikal bir değişimi ihtimalinden söz edilmesini mümkün kılmaktadır.

Almanya'da Müslümanlar lehine eğilim gösteren nüfus dalgalanmasının üç nedeni bulunmaktadır: Bunlardan birincisi yerleşik

Müslüman coğrafyalardaki istikrarsızlığın temel sebebi, Müslümanların tarihten ders çıkaramamış olmasıdır.

Almanların %1,7 olan doğurganlık oranının düşük olmasıdır. Almanya, Avrupa'nın doğurganlık oranı en düşük ülkelerinden biridir. İkinci nedense; yerleşik Almanların nüfusu giderek azalırken doğurganlık oranları daha yüksek olan Almanya'daki

Müslümanların nüfusunun artıyor olmasıdır. Bir diğer neden ise Almanya'nın Müslüman göçmenlerin gözde ülkesi konumunda olmasıdır. Almanya'daki Müslüman nüfusun yükselişi, göçmenlerle (ötekilerle) karşılaşmak istemeyen aşırı sağın yabancı karşıtlığının zemini hazırlamaktadır.

Avrupa Birliği'nin "Müslümanlar" Sınavında Türkiye

Günümüzde birleşik bir Avrupa düşüncesinin somut resmini teşkil eden Avrupa Birliği'nin (AB) Müslümanlarla kurumsal temasının yegâne ülkesinin Türkiye olduğunu söylemek mümkündür. AB'nin "bir Hristiyan kulübü olduğu" iddiası elbette tartışmaya açıktır fakat çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'nin AB üyeliğinin, katı AB kimliğinde büyük bir kırılmaya neden olacağını altını çizebiliriz. AB'deki Müslüman nüfusun oranı hâlihazırda sadece %3,8'dir; fakat Türkiye'nin üyeliği durumunda, AB'deki Müslüman nüfus oranı

%18'e yükselecektir. Şüphesiz bu durum "çok kültürlü Avrupa" ve "çeşitlilik içinde Birlik" idealini de teste tabi tutacaktır.

Avrupa için "Türkler" ve "Müslümanlar" sözcükleri, eş anlamını korumaya devam etmektedir. Birlik, Türkiye ile ekonomik bir iş birliğine açık olmasına rağmen siyasi bir bütünleşme yoluna gitmemekte, aksine üyelik sürecini politize ederek Türkiye-AB ilişkilerini popülist tartışmalara kurban etmektedir.

AB ülkelerindeki Müslüman nüfusun dolaşımı Birlik için bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Birlik, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına henüz vize serbestisi sağlayamamaktadır. AB karar alıcılarının söz konusu tutumunun arka planında, Türkofobik endişelerle hareket edildiğine ilişkin şüpheler yer almaktadır.

Sonuç

Dünyada yaklaşık 1,6 milyar ila 1,8 milyar arasında Müslüman bulunmaktadır; bu rakam her dört kişiden birinin Müslüman olduğunu göstermektedir. Dünya nüfustaki bu büyük paylarına karşın Müslüman ülkelerin dünyanın ekonomik hacmine katkısı sadece %8 oranındadır. Akademik makale üretiminde de yine çoğunluğu Müslüman olmayan ülkelerin ön plana çıktığını ifade etmek mümkündür. Dünyanın en çok bilimsel makale üreten ilk beş ülkesi ABD, Çin, İngiltere, Almanya ve Fransa'dır.³ Öte yandan en istikrarsız coğrafyalardan söz ederken maalesef Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Güney Sudan, Yemen, Suriye, Afganistan, Somali ve Libya gibi ülkeler başı çekmektedir.

Bu durum insanların göç hareketlerini ve dünyadaki Müslüman imajını olumsuz etkilemektedir. İstikrarlı olmayan coğrafyalar, refah ülkelerine doğru göç akışı vermekte; bu noktada da Müslümanlar açısından çift yönlü ciddi bir sorgulama ihtiyacı kendini göstermektedir. Niçin Müslüman ülkelerde gerilim ve istikrarsızlık bu kadar yüksek ve niçin Müslüman ülkeler sürekli olarak Batı'ya göç vermektedir. M. Umer Chapra bu

soruyu Őu Şekilde yanıtlanmaktadır: Müslüman coğrafyalardaki istikrarsızlığın temel sebebi, Müslümanların tarihten ders çıkaramamış olmasıdır. Burada İslam değil, Müslümanların bizatihi kendisi sorumludur. Müslüman ülkelerin başarısızlığında rol oynayan üç temel gösterge bulunmaktadır. Bunlar siyasi aktörlerin “hesap verilebilirlik” ilkesini göz ardı etmesi; Müslüman ülkelerdeki yolsuzluk/yozlaşma (*corruption*) ve etkin bir yargı/yaptırım mekanizmasının eksikliğidir.⁴

Avrupa’ya Müslüman göçünün orta vadede devam edeceđi, göçten en çok etkilenecek

olan ülkenin ise Almanya olacağı tahmin edilmektedir/umulmaktadır. Göçün temel nedeni insanlığın refah arayışıdır ve Almanya da bu noktada “varıŐ ülkesi” konumundadır. Müslümanlar Avrupa’nın yaŐayan ve giderek büyüyen bir fenomeni konumundadır. Bu bağlamda bir azınlık bilinci olmayan Avrupa’da Müslümanları bir “azınlık” olarak tahayyül etmenin zor olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Avrupa’da bir Müslüman kendini öncelikle anne, baba, öğrenci, mühendis, Tatar vb. olarak tanımlayabilmekte; diğer kimliklerini Müslüman kimliğine önceleyebilmektedir.

Sonnotlar

- ¹ Peter Antes, Avrupa’da İslam, *Marife Dergisi*, Güz 2005, Yıl: 5, Sayı: 2, s. 205.
- ² *The Economist*, “Islam in the West”, Feb 16, 2019, s. 3.
- ³ Scimago Institutions Rankings, Journal and Country

Rank, <https://www.scimagojr.com/countryrank.php>

- ⁴ M. Umar Chapra, *Muslim Civilization: The Causes and Decline and Need to Reform*, The Islamic Foundation, 2008, s. 155